

КАКВО СЕ ПРОМЕНИ В БЪЛГАРС- КАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА ПРЕЗ ПЪРВАТА ГОДИНА ОТ СЛУЖЕНИЕ- ТО НА ПАТРИАРХ НЕОФИТ?

Първата година от служението на патриарх Неофит беше динамична година, наситена със събития и скандали, но и с търсене на решения. Началото на неговото служение съвпадна с незапомнено от десетилетия изостряне на политическото противопоставяне в страната, съпроводено със спад в доверието във всички публични институции. Но за разлика от държавата, през тази една година Църквата успя да се превърне в изключение. Новият патриарх успя да наложи публичното си присъствие, а и да се заеме с решаването на трупани от десетилетия проблеми, които изглеждаха нерешими.

Както публичното му, така и църковното му присъствие е ненатрапчиво. Образът му е на благ възрастен човек, който повече слуша, отколкото действа, който търси компромиса, а не конфликта. Без да се отличава с харизма на протестантски проповедник, речите му не бягат от злободневието на деня. За разлика от някои от неговите митрополити, служението му не се отличава с никакъв блясък и помпозност, което се вписва в очакванията на широката публика, която предпочита висшите архиереи да бъдат пример за смирение, а не да приличат на светски новобогаташи.

В публикуваният миналата година анализ на историческото наследство, с което трябва да се справи Българската православна църква, бяха очертани четири основни проблема, които възпрепятстват нейното силно обществено присъствие – твърде секуларната публична среда в България, в резултат на което към Църквата има разнопосочни и взаимно противоречащи си очаквания, разрушената през епохата на комунизма енорийска структура, както и липсата на готовност от страна на висшия клир да се обърне към най-острите проблеми в самата Църква, а и в обществото. Към тези проблеми можеше да се добави и външнополитическата изолация, в която изпадна Българската православна църква през 90-те години на XX век. Като потенциална сила на промяната беше посочено все по-активното църковно обществено мнение, което през последните години наложи гласа си при дебатирането на важни въпроси от живота на Църквата.

Какво се промени през изминалия период от

24 февруари 2013 г., когато Русенският митрополит Неофит беше избран за трети в модерната история Български патриарх след патриарсите Кирил (избран през 1953 г.) и Максим (избран през 1971 г.)? Краткият отговор е, че това беше година на промени, които може и да не са необратими, но са многозначителни. На Запад започна да се говори за „революцията на папа Франциск“. На изток, в православен контекст, думата революция е най-малко подходящата, с която може да бъде описано началото на едно служение. Но със сигурност става дума за дълбока промяна, резултатите от която ще бъдат видими в близко бъдеще.

Тази промяна не се дължи само на новия патриарх. Със своя благ характер и публичен образ на помирител, в началото той остави впечатлението, че ще продължи да загърбва скандалите и конфликтите. А и позицията на Българския патриарх – да бъде пръв сред равните нему останали членове на Синода, не предполага патриархът да бъде човек „с силна ръка“. През изминалата го-

дина властта му да бъде пръв сред равни пролича само веднъж – при избора на нов Неврокопски митрополит, когато двамата кандидати получиха в Синода по равен брой гласове и гласът на патриарха се ока- за решаващ.

Най-голямото предизвикателство, пред което се изправи Неофит, бяха изборите за нови митрополити. През изминалата година бяха проведени избори за четири вакантни катедри, които доведоха до смяната на почти 1/4 от състава на целия Синод (Св. Синод се състои от 14 члена, от които четирима бяха сменени). В резултат във висшата църковна управа навлязоха ново поколение митрополити – всички нови членове са родени в края на 60-те и през 70-те години, ръкоположени са за епископи между 2007 и 2011 г. и за разлика от своите предходници, не са обременени с проблемите, наследени от комунистическото минало. Налагането на това поколение обаче далеч не изглеждаше толкова сигурно в средата на миналата година, когато внезапно и при нещастен случай загина

един от влиятелните членове на Св. Синод – Варненския митрополит Кирил.

Точно изборите за нов Варненски митрополит, проведени през ноември и декември 2013 г. се превърнаха в символ на промяната, която засегна целия църковен живот и което направи възможно издигането на това поколение митрополити. И ако проявената тогава активност на местните църковни общности трудно може да се окачестви като изненада, то решението на Синода да се вслуша в техните гласове се превърна в събитие, което трудно може да бъде подценено.

За разлика от други православни Църква, традицията и Уставът на Българската православна църква допуска и дори насърчава в избора за нови митрополити в една епархия да участват не само архиереите, но и миряните и свещениците от нея. Казано просто, процедурата предполага митрополитът да бъде избран от църковния народ, а не назначен (от Синода или други неясни сили). Изборът се прави от колегията на т. нар. епархийски изби-

ратели, която включва представители на свещениците, миряните и монасите от всяка църковна област. Те посочват двама кандидати от средите на ръкоположените епископи, от които след това Синодът с обикновено мнозинство избира един. Ограниченият кръг на епархийските избиратели (около 30 души) предполага техния глас сравнително лесно да бъде „манипулиран“, като Синодът бъде поставен пред свършен факт и му бъде предложен един силен кандидат или поне кандидат с подходяща публична биография. От друга страна тази процедура предполага личната и напълно персонална отговорност на всеки един от гласоподавателите пред местната общност. Това подлага на изпитание личния авторитет и съвест на всеки избирател, така че в крайна сметка именно местната общност има силата да направи манипулирането на изборите невъзможна задача. И ако в годините на комунизма, а и на прехода, демократичните процедури в църковните избори често бяха спазвани само формално, през тази година стана ясно, че това вече не

е възможно. През 2013 г. традицията новите митрополити да бъдат посочвани понякога от неясни сили беше прекъсната.

И това се случи заради появата на активни местни общности, които поискаха да встъпят в правата си. В най-голяма степен този обрат пролича в избора на нов Варненски митрополит – след внезапната смърт на активния и влиятелен митрополит Кирил, който не беше подготвил свой наследник, апетити към богатата Варненска епархия предявиха хора със съмнителни интереси. Така се стигна до епархийските избори, на които като силен фаворит беше посочен игуменът на един от най-големите български манастири – Бачковския – епископ Борис. Човек, чиято биография формално беше приемлива, но чийто публичен авторитет беше накърнен заради съмнения за несъвместим с монашеското призвание личен живот и вкус към луксозни автомобили. Посочването му като фаворит предизвика взрив на недоволство във Варна, а Синодът беше поставен пред трудния избор или да

изиграе ролята си в тази вече поставена на друго място пиеса, или да удовлетвори исканията на вярващите.

Изненадващо Синодът избра втората възможност. За пръв път след 1974 г. митрополитските избори бяха касирани – тогава епархийските избиратели посочват за свой фаворит епископ Арсений и напълно отхвърлят наложения от държавата „официален кандидат“ епископ Калиник, което предизвиква най-голямата криза в отношенията между Църква и държава през комунизма. Тогава под натиска на държавата изборите са касирани, а за нов митрополит е избран Калиник, с което се слага край на този опит за автономни действия на местната епархийска общност. За разлика от 1974 г., сега изборите бяха касирани именно за да удовлетворят исканията на местната общност, като Синодът реши да върне въпроса в ръцете на местните избиратели. На повторните избори, отново изненадващо, най-много гласове събра епископ Йоан – роден през 1969 г., до този момент той беше вика-

риен епископ на Софийския митрополит. Един от епископите, който никога не слагаше предварително в сметките, просто защото е човек, който страни от църковните интриги. След като беше утвърден от Синода, той беше посрещнат във Варна с всеобщо ликуване. Може да се каже, че изборите във Варна бяха първите от десетилетия, при които липсваше каквато и да е сянка на съмнение, че решението е било взето извън местните епархийски общности.

Изборът беше знаменателен по няколко причини. На първо място, защото Синодът реши да се вслуша в гласовете на миряните и свещениците от епархията. На второ, защото реши да прекрати порочната практика, при която вярващите (а и Синодът) бяха поставяни пред свършен факт. И на трето – изборът получи значителен обществен отзвук, защото се проведе в атмосфера на обществено недоволство от правителството, асоциирано от мнозина със защита на задкулисни интереси. За пръв от години Църквата се показва като по-отворена и проз-

рачна институция от държавата!

Изборът във Варна очерта червената линия, която не може да бъде прекривана. Другите митрополитски избори не бяха съпътствани от скандали, но дадоха възможност за свободна изява на местните църковни общности. Изборът на епископ Антоний (роден през 1978 г.) за нов митрополит за Западна Европа не може да се окачестви като изненада – той беше викариен епископ на епархията и фактически неин управител при отсъствието на формалния митрополит Симеон. Изпратен в САЩ през 60-те години, митр. Симеон се изкачва по йерархията с подкрепата на Държавна сигурност, за която работи като агент и дори офицер, след което успява да се сдобие с американско гражданство, което му даде възможност през последните години да живее почти непрекъснато в САЩ, вместо в собствената си епархия, заради което и беше освободен от митрополитския пост. Последваха изборите в Неврокоп, където за митрополит беше избран младият (роден през

1974 г.), но уважаван от местната общност епископ Серафим, и в Русе, където на мястото на патриарх Неофит на 23 март 2014 г. беше избран досегашния главен секретар на Св. синод епископ Наум (роден през 1968 г.).

Другата значима промяна бяха дисциплинарните мерки, които Синодът взе срещу епископи, станали известни с несвойствен за монаси морален живот. Това също се случи в резултат на публичен натиск. Негова най-известна жертва стана неуспелият кандидат за Варненски митрополит епископ Борис, срещу когото бяха разпространени видеоклипове, уличаващи го в неморално поведение и приети от Синода за достатъчно основание той да бъде подведен под църковен съд. Освен него, през изминалата година още двама епископи бяха предадени на църковен съд, а докато той се произнесе, тримата са извадени от списъка на епископите, сред които може да бъде избран нов митрополит. Никой не знае колко време ще отнеме този съд, но най-вероятно около година.

Всичко това показва желанието на Синода както да затегне дисциплината, включително и сред епископите, така и желанието му да не допуска образът на Българската църква да бъде накърняван от монаси със съмнителна репутация.

Третият проблем, към който се обърна новият патриарх, беше външнополитическата изолация на Българската православна църква. През юли 2013 г. Неофит направи първото си посещение в Москва, начело на българската делегация за участие в тържествата по повод 1025-та годишнина от покръстването на Русия, а през септември 2013 г. беше на първо официално посещение като патриарх в Истанбул, където се срещна с Вселенския патриарх Вартоломей I. На тази среща, както стана ясно от изтекля в медиите информация, пред Българската църква е бил поставен остро въпроса за завръщането ѝ в междуправославния диалог, в диалога с Католическата църква и дори е бил повдигнат въпроса за подновяване на нейното членство в Световния съвет на църквите.

Последиците от тази среща също не закъсняха. В началото на 2014 г. Св. Синод реши да се даде право веднъж месечно литургиите в градовете по българското Черноморие, в които има известно гръцко малцинство, да бъдат отслужвани и на гръцки език. През март 2014 г. патриарх Неофит оглави българската делегация, която взе участие на срещата на Предстоятелите на православните църкви в Истанбул, където беше взето решение през 2016 г. да бъде свикан дълго отлагания Всеправославен събор, на който да бъдат обсъдени откритите в православния свят въпроси. Ако този събор се състои, това ще бъде събитие от огромно значение за православния свят, тъй като ще демонстрира способността на православните църкви да говорят в един глас, още повече, че съборът се очаква да се произнесе по въпроси, които от десетилетия тегнат над православната общност по света – като тези за предоставянето на автономен и автокефален статут, календарният въпрос, както и на отношението на православните към икуменическото движение. Въпросите ще

бъдат изгледани в хода на подготовката, като най-чувствителният – този за автокефалията, вероятно няма да бъде разглеждан.

В посока на активизирането на международното присъствие на Българската църква беше и оповестено в края на миналата година решение Западноевропейският митрополит Антоний да започне подготовка за откриване на представителство на БПЦ пред структурите на Европейския съюз в Брюксел, каквито представителства имат редица други православни църкви.

На пръв поглед промените в Българската църква през изминалата година бяха по-скоро следствие на реакция от външен натиск, отколкото на осъзната политика за вътрешна промяна. Дори и да е така обаче, без никакво съмнение взетите през миналата година решения ще имат дългосрочни последици. Овластяването и доверието в местните общности ще даде по-голяма простор за техните инициативи, както и самолюбието да участват по-активно не само в църковните, но и в обществените

дебати. По-голямата международна активност неизбежно ще накара архиерейте да разчитат на експертната и на образовани миряни, чието мнение досега често беше пренебрегвано. А по-строгата дисциплина по отношение на свещенослужителите от различен ранг ще допринесе църковната йерархия да бъде изкачвана от приемливи кандидати с добро име в обществото.

Това не означава, че перспективите пред Българската църква са безоблачни. Пред нея продължава да стои проблемът с осмислянето на комунистическото минало. В това отношение досега не е неправено практически нищо. Така църквата пропуска шанса сама да диктува условията на дебата. Освен това остава проблемът с малкия брой монаси, сред които се избират кандидатите за висшите църковни длъжности. Църквата би трябвало също така да преосмисли своя обществено-политически ангажимент. Подкрепяни от църквата организации на миряните биха могли да станат мост между нея и хората. Но

промяната все пак е видима - без да поема инициативата за радикални промени, през този сравнително кратък период патриарх Неофит успя да наложи авторитета си както в публичното пространство, така и сред Синода. Макар и пръв сред равни, с ненатрапчивото си, но забележимо публично присъствие, той допринесе за повишаването на доверието в Българската църква. Казано накратко, патриарх Неофит започна процес на промени, които макар и предпазливи, говорят за търсенето на нов статут на Българската православна църква. През последната година Българската църква беше доминирана от атмосферата на здравословен дебат, който в медиите понякога беше представян като скандал, но това е единственият възможен път за излизането на Църквата от наследената от комунизма изолация и вписването ѝ в съвременните реалности на плуралистичното общество.